

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԿԱՄԱՐԱԿԱՆ:—ՎԱՐԺԱՊԵՑԻՆ ԱՂՋԻԿԸ: Պօլսական բարձրեր.
Կ. Պօլիս: Տպագր. Արևելք և Մասիս լրագրաց, փոքր քառաձալ,
531 երես, տառ № 10. 1888 թ., գինն է 12 ղուրուշ (մօտ 1 ռուբլի):

Մեր առաջը դրած գրքի տիպն ու թուղթը, հակառակ տաճկահայոց վերջին տարիների տպագրութեանց, մաքուր և դեղեցիկ է. մեզ համար գրաւիչ է տաճկահայ գրականութեան մէջ արտախի նոր երևութը:

Վերջին տարիներս Տաճկաստանի հայ մամուլը, կարծես խօսքը մին աւրած պարապած է բացառապէս ֆրանսիական աղմկալուղ, արկածալի ու մանկերի թարգմանութիւններով, մի կողմը թողած լրջամիտ գրածներ, իրական կեանքի կենդանի պատկերներ, հալի առտնին և արտաքին կենցաղավարական դիտելիք և ալն:

Չենք ուրանում, երբեմնապէս մի մի Սրուանձտեաններ փալոււմ են նրանց հօրիզօնի վերայ. բայց այդպիսիները շատ սակաւ են և ալն՝ դաւառացիք. մաքրաքաղաքի և Զմիւռնիայի մամուլները, կարծես չեն տեսում իրանց շուրջը հալի հոծ բաղմութիւնը:

Ուրախ տրամադրութեամբ, ուրեմն,

մենք կարող ենք շնորհաւորել պ. Տիգրան Կամսարականի վստահ և լաջողած քալը:

«Աւարժապետին աղջիկը» մի լաջողած գործ է՝ վիպական ձևով Կ. Պօլսոյ հայոց բարձրակարգ դասի աղջակին հալեացքը և նրանց ընտանեկան կեղծ կենցաղը հրապարակ հանելու համար:

Վէպը գրած է Կ. Պօլսոյ գրականական բարբառով՝ համեմատ ժողովրդական քաղցր և կենդանի ոճերով ու բառախաղութիւններով:

Վէպի համառօտ բովանդակութիւնն այս է:—Անդրանիկ Ֆէնէրճեան ծերունի հայ վարժապետի միակ աղջիկը՝ (Աստղիկ), դաստիարակւած Ա...եան պճնամուլ դպրոցում (երևւի Ագապեան), ուսումն աւարտելուց լետու, հիասթափուած է իրական կեանքի մէջ. դպրոցի դաշնակները, կաքան ու պարը, շուալ շըրջադրեատը չի գտնում հալիների աղքատիկ տնակում (վա՛յ ալն դպրոցին,

որ աշակերտական նստարանի վրա-
վից շուալ պչրանքների է վարժեց-
նում իւր սաներին) և սկսում է, հա-
կառակ իւր ներքին ձգտումների,
պարզասէր ձևանալ՝ ծնողների վրէժ
ը պատճառելու համար:

Ծնողները լաւ հասկանալով իրանց
սիրելի դստեր ներքին հակումները,
իրանց կողմից ջանք չեն խնայում
նրա ապագայն երջանկացնելու:

Աղջկալ բաղդը լաջողում է. մի համեստ
երիտասարդ գործակատար, մի փոք-
րիկ միջոցի տէր անձն, հանում է
վարժապետին դժար դրութիւնից,
խնդրում է Աստղիկի ձեռքը և մեծ
բաւականութիւն և բարեբաղդութիւն
է համարում իւր համար Աստղիկի և
նրա ծնողների հաճութիւնն ստանա-
լու:

Պէտք է ասել, որ մի քանի տարի
բաղդը խառնել էր Անդրանիկ վար-
ժապետից. բոլոր հաջ գործիչները՝
էֆէնդի, աղաթ, բէլ, ազգային ժողով-
ների անդամներ, դպրոցական հո-
գաբարձուք, կարծես միաձայն երես
էին թեքել նրանից, բոլոր դպրոց-
ների դռները փակւել էին նրա առաջ
և աչն մարդը, որ երիտասարդութեան
առույգ տարիներում երկար և շատ
երկար միջոցներ ղեկավարել էր ժա-
մանակակից երիտասարդութեանը
իւր բանաստեղծութիւններով, իւր
քնարական սրտաբորբոք երգերով,
իւր գրգռիչ և ազգու դասախօսու-
թիւններով ոգևորել էր Կ. Պոլսոյ բո-
լոր հաջ դպրոցների սաներին և սա-
նուհիներին, այս մարդն, ասում եմ,
օր ծերութեան վտ էր մղւած ամեն
տեղից, ընկճւած դառն չքաւորութեան
ծանրութեան տակ: (Հաջ վարժապե-

տի վերջին վիճակի ճիշդ պատկերն
է այս ամենուրեք):

Ահա այս դրութեան մէջն էր Ֆէ-
նէրճեան պաշտօնադուրկ ծերունին,
երբ Գարեգին Արսէնեան վշեալ հա-
մեստ գործակատարը ոչ միայն փե-
սպանաւ է խոստանում նրան, այլ
և ցանկութիւն է լալտնում մեկնաս
հանդիսանալ ալետր բանաստեղծին,
խոստանում է տպել վարժապետի
«Արարատեան փնջիկ» քերթւածքը:
Այս դեռ քիչ է. Գարեգինը հալերէն
դասեր է դառնում ապագայ աներջ
համար իւր նախկին տիրոջ Նահա-
պետեան Յակովբ ծերունի աղալի
տանը՝ նրա երկու փոքրիկ զաւակ-
ներին կրթելու:

Վարժապետը հողեղմալ խնդու-
թեան մէջ է. Յակովբ աղալի աղջիկը՝
Աստղիկը դպրոցական ընկերուհին,
չնոր է անում հրաւիրել մեր թշառ
ալետր հաջ վարժապետի դստերը ե-
րեկոյթի:

Վարժապետն իւր փեսացուից «Ա-
րարատեան փնջիկ» գրքի տպագրու-
թեան համար ստացած դրամը ծախ-
սում է խնճուքի հանդիսին լարմար
թերաւքօղ (դեկօլտէ) չրջադգեստներ
չինելու, գեղապաճոճ չքեղութեամբ
զարդարում է իւր սիրելի դստերը և
տանում է Յակովբ աղալի տունը:

Նահապետեանի Արամ սրդին՝ Պա-
րիլի փողոցներում ցոփ կեանք վա-
րած, կրուքներում անառակ ընկեր-
ների հետ թղթախաղով հօր փողերը
վատնելով՝ արքեցոյթեամբ քարշ ե-
կած մէկը լաջողում է առաջին իսկ
երեկոյին շլացնել Ա...եան վարժա-
րանի սննդած սանին և արդ ու զար-
դուց սննկումը իւր լպիրշ հաճույ-

խօսութեամբ քաղում է նրա ձակատից Գարեգին Արսէնեանին պատկառած կուսական անդրանիկ համարը:

Թեթևամիտ Աստղիկը մոռանում է իւր տւած խոստումը, և Յակովբաղաւի ապարանքի ճոխութիւններով չափշտակած՝ ղեկավարւում է դպրոցում արմատացած ֆեաւակար հակույններով և իրան սիրող պարզ փեսացուին փոխում է հոմանիներով չըրջապատւած ղեղիս Արամի հետ. նա մի քանի օրից կին է դառնում Արամին:

Բարեբաղդութիւնը տևողական չի լինում. դեռ «մեղրալուսինը» չը վերջացած՝ Արամն իւր ապականւած կեանքի անբաժան ընկեր Թորոս բէլի ստորաքարչ խարդաւանքներից թելադրած՝ կրկին շարունակում է ծանօթութիւնները իւր նախկին տարփուհիների հետ և հետզհետէ հիասթափւում իւր կնոջից:

Բէլի խորամանկութիւններն առանց պատճառի չէին. Աստղիկը նրա չար միտումների առարկան էր, բայց հաջ վարժապետի աղջիկը որքան և ծուռն ուղղութիւն ունեցող մի դպրոցի սան, իբրև հաջ ծնողների հարադատ դուստր, չի մեռցրած լինում դպրոցի մէջ տնակին մանկական կրթութեան սաղմը. նա մինչև վերջին շունչը դիմադրում է զայլթակղութեանը և չաջողում է:

Խեղճ կին. ամուսնական հաւատարմութիւնը տանում է նրան դէպի կործանումը: Աստղիկը նոր է զղջում իւր անհամապատասխան ընտրութեան վերաջ, զգում է իւր թեթևամիտ արարքը և խնցքանքը աղնաւիտ Գարեգինի դէմ, որը ալժամ արագաքալ լաւաջանում էր վաճառա-

կանական աստղարկում և նշանաւոր սեղանաւոր էր. վնչ է տալիս Աստղիկն իւր գլխին, բայց եղածն եղել է. նորածին զաւակը դառնում է իւր միակ միսիթարութիւնը ամուսնու արհամարհանքների և պատճառած նեղութիւնների դէմ:

Գործում է Թորոս բէլը. նա ալժամ նախանձով, արիւնալից աչքերով մի թող կնոջից վրէժ առնելու է աղքատում և կարողանում է. ալնտեղն է հասցնում, որ ոչ միայն Արամի աչքում կասկածելի է անում իւր կնոջը, զրպարտում է, սուտ վկաներ է ներկայացնում, ոչ միայն վերջապէս արտաքսել է տալիս տանից, այլ կրօնական և դատաստանական ժողովների վճռով ամուսնաթող է անում և խլում է երեխային մօրիցը:

Բէլը իւր դուռը թոյնը թափեց. ալժամ նրա չար ոգին գոհ է, իրան մերժող դոռուղ կինը բարակացաւով մեռնում է և ալս դրամակն վերջ է դրւում:

Ինչպէս տեսնում ենք, նիւթը կեանքի մէջ կատարւած սովորական երևույթներից է առած. բայց պ. Տիգրան Ամասարականի սահուն և կոկորչի ներքոյ, նրա զօրեղ (և մասամբ եւրոպական վէպերից փոխ առած) երևակալութեան շնորհիւ դուրս է եկել մի պատական գործ:

Լեղուն, ինչպէս ասացինք, ճոխ է և սահուն, նկարագրած տեսարաններն և պատկերները փալլուն և ճշգրիտ:

Շատ չաջող են պատկերացրած նախկին հաջ վարժապետի և հին աղաների և բոլոր ժողովրդի շարահրութիւնները, վերջին ժամանակնե-

րիս դպրոցական կերպարանափոխութիւնը և Ա...եան օրիորդական վարժարանի տւած թիւը կրթութեան կորստաբեր հետեանքը, նոյնպէս և հալ վարժապետի անմխիթար վախճանը, Կ. Պօլսոյ բարձր հալ դասակարգի հալութիւնից շեղւելը և եւրոպական կեղծ քաղաքակրթութեան մէջ խեղդւիլն ու ոչնչանալը:

Մենք պ. Տ. Կամսարականի գրքիցն ենք իմանում, թէ Պօլսոյ մեր աղաներն ինչ տնալին կենցաղավարութիւն ունին, ի՞նչպէս են վերաբերում նրանք ազգային գործերին և օտարամոլութիւնը ո՞ւր է հասցրել նրանց:

Գուրս է դալիս, որ մեր մեծահռչակ Նահապետեան Յակովբ աղան եղել է սկզբումը Կարինից եկած մի հասարակ գիւղացի մշակ, որ զանազան ստոր միջոցներով հարստութիւն է գիլգել և աչսօր Պօլսոյ, «եթէ ոչ ազնուագոյն, գէթ ազգին մեծափարթամ ընտանեաց մինն կը համարուի» — ասում է պ. Կամսարականը:

Եւ սա, աչս գռեհիկ և անկիրթ գիւղացին, թէն ինքը աղալութեան օրով չի մոռացել իւր խոշոր և կաշնպատ Աստուածաշունչը միշտ կարգաւ, բաց իւր նիստ ու կացը, իւր ասպարանքը, իւր կենցաղը փոխել է ալաֆրանկա, ուտում է ալաֆրանկա, կահաւորում է ալաֆրանկա, զաւակները կրթում է ալաֆրանկա, Իսկ իւր երկու փոքրիկ զաւակներին համար հալ վարժապետ հրաւիրելը

ձեականութեան պէս մի բան կատարելու համար է եղած, որ չ'ասեն թէ Յակովբ աղան ազգասէր չէ:

Այսպէս էր Ֆէնէրճեան վարժապետը. դաս չը տւած իւր ամսականներն սկզբից ստացաւ և ոչ մի դաս չը կարողացաւ տալ:—Աչսօր դաշնակի վարժուհին է եկել, միւս օրը մանուկներն զբաղւած են, երրորդ օրը սառը խօսքեր ու արհամարհանքներ, աչն կողմը Յակովբ աղայի մեծ որդին՝ Արամը հեգնում է վարժապետին և իւր գործերը, աչստեղ օրիորդ Նահապետեանը վարժապետի բերած տետրակը տալիս է իւր փոքրիկ քոյր էլիզաւի ձեռքը՝ կատուի վիզը փաթաթելու, նա խնդում է հալերէն կոշտ բառերի վերալ և կոտորատում է ֆրանսերէն լեզուով:

Միանգամաչն համակրելով պ. Կամսարականի բռնած ուղղութեանը, խորհուրդ ենք տալիս կարդալ նրա «Վարժապետին աղջիկն» վէպը, և ներողամիտ գտնւել դէպի մի քանի թերութիւնները:

Վստահ կարող ենք ասել, որ եթէ պ. Կամսարականը շարունակելու լինի իւր աչս ձևով դրած աշխատութիւնները, նա մի օր փալլուն տեղ կը բռնէ մեր գրականութեան մէջ:

Գիրքը իւր հաստութեանը նախած՝ շատ բարեխղճութեամբ է գնահատւած: